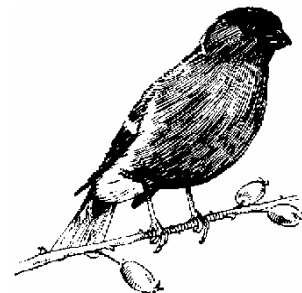

werkgroep voor vogelstudie
en vogelbescherming

Broedvogelinventarisatie op de begraafplaats aan de Soerenseweg in Apeldoorn in 2003

**G.A. Tacoma-Krist
M.A. Heinen**

Inleiding

De gemeente Apeldoorn heeft begin april 2003 de Vogelwerkgroep Oost-Veluwe verzocht een inventarisatie uit te voeren van alle broedvogels op de Algemene begraafplaats aan de Soerenseweg. Hoewel het verzoek vrij laat in het seizoen werd ingediend, is er wel aan voldaan. De gemeente wil een toekomstvisie opstellen voor de in 1896 aangelegde begraafplaats. Het doel van deze visie is het in gang zetten van een gewenste ontwikkeling van de begraafplaats tot een eenheid waarin architectonische, cultuurhistorische en tuinhistorische waarden samengaan met de begraaffunctie en de natuurwaarden (Kuijpers, 2003).

Bij deze toekomstvisie behoort een inventarisatie van de huidige waarden op het gebied van architectuur, cultuurhistorie, tuin historie en natuur. Naast de broedvogelinventarisatie is er ook een inventarisatie verricht van onder andere hogere planten en paddestoelen door andere vrijwilligersorganisaties. De broedvogelinventarisatie is verricht door Gerrian Tacoma, Martin Heinen, Adri van Dalen en Marcel Schäffer.

De begraafplaats heeft een laat-negentiende, vroeg-twintigste eeuwse karakter met verscheidene grafzerken uit die en latere perioden. Het poortgebouw is in neo-renaïssancestijl opgetrokken en gebouwd in 1896. De aanleg van de begraafplaats is tuinhistorisch gezien romantisch-landschappelijk en meer formeel gekenmerkt door de aanwezigheid van een centraal hoofdpad en een ellipsvormig padenstelsel met rond en halfronden (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, z.j.). De beplanting bestaat uit oude laanbeplanting van Zomereik, Linde en Beuk en solitaire coniferen, (treur)bomen en heesters van hoge ouderdom. In het middengedeelte liggen de jongste graven en is de beplanting vrij jong. Dit gedeelte heeft door de aanwezigheid van grote grasvelden een meer open karakter.

Methode

De begraafplaats is geïnventariseerd volgens de BMP-methode van SOVON Vogelonderzoek Nederland (Van Dijk, 1996). BMP staat voor Broedvogel Monitoring Project en is een landelijk gebruikte methode voor het vaststellen van de broedvogelbevolking in een gebied.

Er werden vijf ochtendbezoeken (rond zonsopgang) en één avondbezoek gebracht. Het eerste bezoek was op 12 april, precies een week nadat het verzoek van de gemeente bij ons binnen was gekomen. Als we eerder benaderd waren, zouden we al in maart begonnen zijn met de inventarisatie. Door de late start kan het zijn dat vroeg broedende soorten, zoals Kruisbek, gemist zijn.

Een overzicht van de tijden en de weersomstandigheden staat in tabel 1.

Tabel 1 Bezoekdata en weersomstandigheden

datum	tijd	weer
12 april	6.15 – 8.15 uur	0°C, onbewolkt
26 april	6.00 – 8.30 uur	12°C, bewolkt
2 mei	21.00 – 22.15 uur	14°C, licht bewolkt na regenbui
17 mei	6.30 – 8.30 uur	10°C, lichtbewolkt
7 juni	5.00 – 7.00 uur	16°C, lichtbewolkt, windstil
28 juni	5.00 – 7.30 uur	18°C, bewolkt, motregen, regenbui

Tijdens elk bezoek werden de aanwezige vogels op een kaart met schaal 1: 1400 genoteerd. Hierbij werd aangegeven of het ging om de aanwezigheid van een paar of individu of dat er tevens sprake was van territorium- of nestindicerend gedrag. Waarnemingen die op een territorium wijzen zijn: zang, balts, baltsvoeding, territoriumroep, paring, imponeervluchten, dreigen en vechten. Nestindicerende waarnemingen zijn: alarmeren, afleidingsgedrag,

transport van voedsel voor jongen of nestmateriaal en nestbouw. Er werd niet actief naar nesten gezocht, maar duidelijk bewoonde nestkasten werden wel genoteerd. Na ieder bezoek werden de waarnemingen per soort overgezet op een aparte kaart. Na het laatste bezoek werden de waarnemingen gecombineerd (geclusterd) tot territoria op grond van de criteria uit de SOVON-handleiding. In de handleiding staan voor elke soort zogenaamde datumgrenzen. Soorten die buiten de datumgrenzen zijn waargenomen, werden niet meegenomen in de interpretatie, omdat het hierbij mogelijk ging om doortrekkende vogels.

Resultaten

In totaal zijn er 30 soorten waargenomen (zie tabel 2). De Witte kwikstaart werd slechts eenmaal gezien en dit is voor deze soort te weinig voor het vaststellen van een broedgeval. De Kauw werd tweemaal waargenomen, maar te laat in het jaar om van een broedgeval te mogen spreken. Dit betekent dat er van 28 soorten gesteld kan worden dat ze een territorium op de begraafplaats hadden.

In tabel 3 staat tot welke ecogroepen de waargenomen broedvogels behoren. Ecogroepen zijn groepen van soorten die ongeveer dezelfde eisen stellen aan hun leefmilieu (NatuurCompendium). Ze dragen de naam van één soort uit de groep (zie tabel 3). Ecogroepen die qua eisen dicht bij elkaar zitten, kunnen worden samengevoegd tot de volgende groepen:

1. Struweelvogels: Heggenmus, Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees, Matkop, en Goudvink
2. Bosrandvogels: Groene specht, Ekster, Zwarte kraai en Groenling
3. Vogels van opgaand bos: Houtduif, Koolmees, Gaai en Vink
4. Vogels van naaldbos: Goudhaan, Kuifmees en Zwarte mees
5. Vogels van oud bos: Tjiftjaf, Appelvink, Groene specht, Grote bonte specht, Boomkruiper, Glanskop, Pimpelmees en Boomklever.

De Groene specht hoort zowel bij de bosrandvogels, als bij de vogels van oud bos. Deze soort is ook wel gemeld tijdens wintertellingen in de buurt van de begraafplaats (mondelinge mededeling M.A. Heinen). Deze Groene specht staat op de Rode Lijst als kwetsbare soort. De Bonte vliegenvanger wordt in het NatuurCompendium niet tot één van de ecogroepen gerekend. Deze vogel is een holenbroeder, die zich zowel in naaldbos als in loofbos thuisvoelt.

Per groep is op een aparte kaart aangegeven waar de territoria zich ongeveer bevonden (Kaart 1 t/m 6). Het valt op dat de meeste territoria zich langs de randen van de begraafplaats bevinden. Dit is het gedeelte waar de meeste bomen en struiken staan. De Groene specht is niet ingetekend op de kaarten, omdat we hem wel gehoord hebben, maar niet hebben kunnen ontdekken wáár op de begraafplaats zijn territorium zich bevond. In tabel 4 staat een overzicht van ecotopen en plaatsen waar de vogels bij voorkeur nestelen en in tabel 5 van de plaatsen waar ze foerageren. Het is duidelijk dat alle waargenomen broedvogels voorkeur hebben voor struwelen en bomen.

Aanbevelingen

Naar aanleiding van de bevindingen tijdens het broedvogelonderzoek kunnen er enkele aanbevelingen worden gedaan die in de toekomst leiden tot het instandhouden van de huidige vogelbevolking en het vergroten van de soortenrijkdom. De begraafplaats kan een belangrijke "stepping stone" worden tussen het Veluwemassief enerzijds en het stedelijk gebied van Apeldoorn en de IJsselvallei anderzijds.

Wij doen de volgende aanbevelingen:

- Beplant de randen langs de Jachtlaan en Schuttersweg dichter met besdragende heesters zoals Krent, Meidoorn, Lijsterbes en Hulst. Hierdoor ontstaat er meer voedsel voor diverse vogels en is er een betere geluidsisolatie.

- Kap een deel van de ronden met volledig uitgegroeide ('holle') coniferen en plant deze opnieuw in met coniferen. Coniferen zijn van belang voor Goudhaan en bieden nestgelegenheid aan Merel en Groenling, maar sommige zijn erg uitgegroeid en kaal van onderen.
- Laat een deel van de naaldbomen staan. Vooral langs de randen van de begraafplaats, de rondjes die nog niet uitgegroeid zijn en rond het graf van de burgemeester (het oudste graf op de begraafplaats) staan naaldbomen die aantrekkelijk zijn voor vogels.
- Kap jonge naaldbomen die tussen twee rijen graven staan en vervang ze door struiken zoals Krent, Japanse bottelroos, Hondstroos, Gelderse roos. Deze soorten zijn met name in de winter als voedselbron van belang voor bijvoorbeeld Groenling en Pestvogel.
- Leg meer plekken aan waar vogels en andere dieren kunnen drinken en badderen. De grote bakken bij de waterkranen worden wel gebruikt door Gaaien, maar zijn voor kleinere vogels moeilijk bereikbaar. Het plaatsen van enkele grote ondiepe waterschalen kan al een grote aantrekkingskracht hebben op vogels, insecten, zoogdieren en amfibieën.
- Leg takkenrillen en bladhopen aan op plaatsen die niet direct in het zicht liggen. Dit heeft een positief effect op vogels (broedgelegenheid), insecten, amfibieën en zoogdieren (Egels houden hun winterslaap in dergelijke hopen). Takkenrillen zijn langgerekte stapels van takken, meestal snoeihout. Het versnipperen van snoeihout is in ecologisch opzicht niet aan te bevelen.
- Maak de aanwezige heggen in het jonge gedeelte van de begraafplaats breder en meer gevarieerd van samenstelling.

Geraadpleegde bronnen

- Dijk, A.J. van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken. Handleiding BMP. SOVON Vogelonderzoek Nederland/Centraal Bureau voor de Statistiek
- Kuijpers, H., 2003. Standaard startdocument projecten MMO. Project: Toekomstvisie Begraafplaats Soerenseweg. Gemeente Apeldoorn.
- NatuurCompendium 2003. CD-rom. Centraal Bureau voor de Statistiek/Milieu- en Natuurplanbureau/Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg, z.j. Algemene Begraafplaats Soerenseweg Apeldoorn. Complex omschrijving 514497. Stencil.

Tabel 2 Waargenomen soorten

Soort	Wetenschappelijke naam	Aantal broedparen
Houtduif	<i>Columba palumbus</i>	19
Groene specht	<i>Picus viridis</i>	1
Grote bonte specht	<i>Dendrocopos major</i>	2
Witte kwikstaart *	<i>Motacilla alba</i>	0
Winterkoning	<i>Troglodytes troglodytes</i>	15
Heggenmus	<i>Prunella modularis</i>	5
Roodborst	<i>Erithacus rubecula</i>	17
Merel	<i>Turdus merula</i>	11
Zanglijster	<i>Turdus philomelos</i>	2
Zwartkop	<i>Sylvia atricapilla</i>	5
Tjiftjaf	<i>Phylloscopus collybita</i>	6
Goudhaan	<i>Regulus regulus</i>	14
Bonte vliegenvanger	<i>Ficedula hypoleuca</i>	2
Staartmees	<i>Aegithalos caudatus</i>	1
Glanskop	<i>Parus palustris</i>	1
Matkop	<i>Parus montanus</i>	1
Kuifmees	<i>Parus cristatus</i>	1
Zwarte mees	<i>Parus ater</i>	1
Pimpelmees	<i>Parus caeruleus</i>	10
Koolmees	<i>Parus major</i>	15
Boomklever	<i>Sitta europaea</i>	5
Boomkruiper	<i>Certhia brachydactyla</i>	3
Gaai	<i>Garrulus glandarius</i>	3
Ekster	<i>Pica pica</i>	3
Kauw **	<i>Corvus monedula</i>	0
Zwarte kraai	<i>Corvus corone</i>	1
Vink	<i>Fringilla coelebs</i>	8
Groenling	<i>Chloris chloris</i>	2
Goudvink	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	1
Appelvink	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	2
Aantal broedende soorten		28
Totaal aantal broedparen		157
* te weinig waarnemingen voor het vaststellen van een territorium		
** buiten de datumgrenzen waargenomen		

Tabel 3 Indeling van de broedvogels in ecogroepen

Ecogroep	Soort
<i>Struweelvogels</i>	
Grasmus-groep; struwelen, opslag en zeer jong bos, bosranden met struiken	Heggenmus
Winterkoning-groep; jong bos, struiklaag in bossen	Winterkoning Roodborst Merel Zanglijster Zwartkop Staartmees Matkop Goudvink
<i>Bosrandvogels</i>	
Geelgors-groep; open bos, bosranden, boomgroepen met kale, zandige bodem	Groene specht
Putter-groep; bomen en boomgroepen met struwelen, bosranden (vrij) voedselrijk	Ekster Zwarte Kraai Groenling
<i>Vogels van opgaand bos</i>	
Vink-groep; opgaand bos	Houtduif Koolmees Gai Vink
<i>Vogels van naaldbos</i>	
Kruisbek-groep; opgaand bos met naaldbomen	Goudhaan Kuifmees Zwarte mees
<i>Vogels van oud bos</i>	
Appelvink-groep; opgaand bos met loofbomen	Tjiftjaf Appelvink
Grote bonte specht-groep; oud opgaand bos, dood hout (holenbroeders)	Groene specht Grote bonte specht Boomkruiper
Kleine bonte specht-groep; opgaand bos met loofbomen (holenbroeders)	Glanskop Pimpelmees
Boomklever-groep; zwaar loofhout (holenbroeders)	Boomklever
<i>Overige soorten</i>	
Overige soorten	Bonte vliegenvanger

Tabel 4 Ecotoop en plaats van het nest

Soort	Ecotoop nest	Nestplaats	Holenbroeder
<i>Struweelvogels</i>			
Heggenmus	struwelen	lage struik (0,5 - 2 m)	
Winterkoning	bos	holte (bodem of boomstronk)	
Roodborst	bos	holte (bodem of boomstronk)	
Merel	bebouwd gebied	struik (0,5 - 6 m)	
Zanglijster	bos	lage struik (0,5 - 2 m)	
Zwartkop	bos	lage struik (0,5 - 2 m)	
Staartmees	bos	struik (0,5 - 6 m)	
Matkop	bos	stam (holten)	+
Goudvink	bos	lage struik (0,5 - 2 m)	
<i>Bosrandvogels</i>			
Groene Specht	bos	stam (holten)	+
Ekster	bebouwd gebied	kroon (hoger dan 6 m)	
Zwarte Kraai	bos	kroon (hoger dan 6 m)	
Groenling	bebouwd gebied	kroon (hoger dan 6 m)	
<i>Vogels van opgaand bos</i>			
Houtduif	bos	kroon (hoger dan 6 m)	
Koolmees	bos	stam (holten)	+
Gaai	bos	kroon (hoger dan 6 m)	
Vink	bos	kroon (hoger dan 6 m)	
<i>Vogels van naaldbos</i>			
Goudhaantje	bos	kroon (hoger dan 6 m)	
Kuifmees	bos	stam (holten)	+
Zwarte Mees	bos	stam (holten)	+
<i>Vogels van oud bos</i>			
Tjiftjaf	bos	bodem	
Appelvink	bos	kroon (hoger dan 6 m)	
Groene Specht	bos	stam (holten)	+
Grote Bonte Specht	bos	stam (holten)	+
Boomkruiper	bos	stam (holten)	
Glanskop	bos	stam (holten)	+
Pimpelmees	bos	stam (holten)	+
Boomklever	bos	stam (holten)	+
<i>Overige soorten</i>			
Bonte Vliegenvanger	bos	stam (holten)	+

Tabel 5 Ecotoop en plaats van het voedsel

Soort	Ecotoop voedsel	Plaats voedsel
<i>Struweelvogels</i>		
Heggenmus	struwelen	bodem
Winterkoning	bos	struik (0,5 - 6 m)
Roodborst	bos	bodem
Merel	bebouwd gebied	bodem
Zanglijster	grasland	bodem
Zwartkop	bos	struik (0,5 - 6 m)
Staartmees	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Matkop	bos	struik (0,5 - 6 m)
Goudvink	bos	struik (0,5 - 6 m)
<i>Bosrandvogels</i>		
Groene Specht	bos	bodem
Ekster	bebouwd gebied	indifferent
Zwarte Kraai	open gebied	bodem
Groenling	bebouwd gebied	struik (0,5 - 6 m)
<i>Vogels van opgaand bos</i>		
Houtduif	akkers	bodem
Koolmees	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Gaai	bos	indifferent
Vink	bos	kroon (hoger dan 6 m)
<i>Vogels van naaldbos</i>		
Goudhaantje	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Kuifmees	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Zwarte Mees	bos	kroon (hoger dan 6 m)
<i>Vogels van oud bos</i>		
Tjiftjaf	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Appelvink	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Groene Specht	bos	bodem
Grote Bonte Specht	bos	stam(holten)
Boomkruiper	bos	stam(holten)
Glanskop	bos	struik (0,5 - 6 m)
Pimpelmees	bos	kroon (hoger dan 6 m)
Boomklever	bos	stam(holten)
<i>Overige soorten</i>		
Bonte Vliegenvanger	bos	kroon (hoger dan 6 m)

Kaart 1 Struweelvogels

Toelichting:

W	Winterkoning	15 territoria
HM	Heggenmus	5 territoria
R	Roodborst	17 territoria
M	Merel	11 territoria
Z	Zanglijster	2 territoria
ZK	Zwartkop	5 territoria
SM	Staartmees	1 territorium
Mat	Matkop	1 territorium
GV	Goudvink	1 territorium

Totaal 58 territoria

Kaart 2 Bosrandvogels

Toelichting:

E	Ekster	3 territoria
Zr	Zwarte kraai	1 territorium
G	Groenling	2 territoria
Totaal		6 territoria

Kaart 3 Vogels van opgaand bos

Toelichting:

HD	Houtduif	19 territoria
K	Koolmees	15 territoria
VG	Gaai	3 territoria
V	Vink	8 territoria
Totaal		45 territoria

Kaart 4 Vogels van naaldbos

Toelichting:

GH	Goudhaantje	14 territoria
KM	Kuifmees	1 territorium
ZM	Zwarte mees	1 territorium
Totaal		16 territoria

Kaart 5 Vogels van oud bos

Toelichting:

Tj	Tjiftjaf	6 territoria
AV	Appelvink	2 territoria
GBS	Grote bonte specht	2 territoria
BKr	Boomkruiper	3 territoria
Gla	Glanskop	1 territorium
PM	Pimpelmees	10 territoria
BKI	Boomklever	5 territoria

Totaal 29 territoria

Kaart 6 Overige soorten

Toelichting

BVI Bonte vliegenvanger 2 territoria